

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

वर्ग संख्या I_e
Class No. 894.8132
पुस्तक संख्या
Book No. L 318 Ka

रा० पु०/N. L. 38.

H7/Dte/NL/Cal/79—2,50,000—1-3-82—GIPG.

ब. १-४४
N.L.-४४

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय
NATIONAL LIBRARY

कलकत्ता
CALCUTTA

अंतिम अंकित दिनांक वाले दिन यह पुस्तक पुस्तकालय से ली गई थी। दो सप्ताह से अधिक समय तक पुस्तक रखने पर प्रतिदिन 20 पैसे की दर से विलम्ब शुल्क लिया जायगा।

This book was taken from the Library on the date last stamped. A late fee of 20 P. will be charged for each day the book is kept beyond two weeks.

DBA000004542TEL

శ్రీ రాధా కళ్యాణరాఘవము.

అంశముల నాటకము.

ఇది

ప్రసిద్ధకావ్యము; నర్తనా ప్రసంగియగు మొదలగు

నాటకముల నందింపఁ,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారిచే

రచియింపఁబడి,

ప్రచురము.

శ్రీ సాదామనఃపూజనీయమైన ముద్రాపఁబడి

ప్రచురము.
THE ANDHRA BOOK HOUSE
Sultan Bazar, Hyderabad (A.P.)

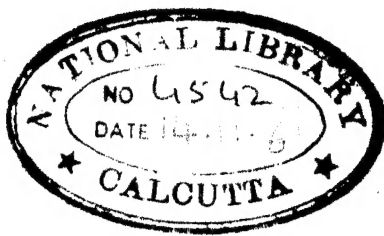
కాపీరైట్]

మొదటికూపు 1000 పౌతులు.

[విజయవాడ]

వెల 0—8—0.

TR
894.8132
L312ka

ప్రతిక.

శ్రీకళ్యాణరాఘవమును నీనాటకమును 1910 సంవత్సరములో నేనానెగొందిచూపానముననున్నప్పుడే యారంభించితిని. కాని మొదటి యాటకముమాత్రమే యప్పుడు వ్రాసితిని. 1915 సంవత్సరములోన జనవరి నెలలో శ్రీశయ్యూరుసంస్థానప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరుగారి పోత్తాహమున మిగిలిన యంకములవ్రాసి పూర్తిచేసితిని. ఇదివఱకుఁ బట్టభంగ, నశవాసవిజయ రాఘవముల వ్రాసి యుంటినికాన దీనితో శ్రీమద్రామాయణమునందలి పట్కండముల లోనికథను రూపకరూపముగ నొనరించినవాడనైతిని. ఉత్తరరాఘవమును వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు.

సన్నుతగోపించుప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యరావుబహద్దరు వారిగ్రంథమును దమసామ్యుక్తచే నచ్చుయించిరి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు, ననేకవివండిత పరిపాఠకులు నత్యంతవితరణశీలురు, శ్రీవీతికాపురిసంస్థాన ప్రభువులునగువీరికి, వీరి కుటుంబమునకు, శ్రీపరమేశ్వరుఁడుదీర్ఘాయురారోగ్యనకలసంపత్సైఖ్య సమృద్ధిలనిచ్చి రక్షించుగాక.

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్రశ్రీకౌరాంగచరిత్రాద్వైతము గ్రంథరచయితలును, నాకుఁజరకాలమిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీకూది నరసింహముగారు దీనికి నాండీప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిరి. వారికనేక వందనము లొచరింతును.

12—3—15 {
విరాపురము.

పానుగంటి లక్ష్మీకృష్ణరసింహరావు.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

—

పురుషులు.

దశరథుడు—కోసలదేశాధిపతి.

రాముడు—	}	దశరథపుత్రులు.
లక్ష్మణుడు—		
విశ్వమిత్రుడు—	}	మునులు
వశిష్ఠుడు—		

నారాయణుడు—విశ్వమిత్ర శిష్యుడు.

శతానందుడు—దశకుని పురోహితుడు.

శంకరుడు—వశిష్ఠశిష్యుడు.

దశకుడు—మిథిలానగరాధినాథుడు.

శతానందుడు—దశకునిపురోహితుడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య—	}	దశరథునిభార్యలు.
సుమిత్ర—		
కైక—		

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునినతి.

మృదుల—సీతచెలిమికత్తె.

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

ప్ర స్తా వ న.

నాం ది.

మ. సవనీతో సమశాయుడౌబుడుతుండై ♦ న, న్భూరి శౌర్యంబుతో
సవనంబు న్నైఱవేర్చి, గాఢిసుతుని ♦ స్పంతుష్టుంగావించి, శం
భువుచాపంబువల్లెగూచి, సిరియకా ♦ భూవుత్తిగొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండు, దయాల్భిమికొనగుత ♦ గ్గల్యాణముల్నిత్యమన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుండు తెఱవంకజూచి)

సూత్ర—నటి! ఇటొక పరిరముత్ర

(ప్రవేశించిన నటజూచి)

ప్రేయసీ! పానుగంటి లక్ష్మీనూసింహ రావుగారు పండ్రిండవ నాటక
మొకటి కొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవునాకు
సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు విలిచితిని.

నటి—అసహాయశూరులకు సహాయ్యము నిమిత్తమాత్ర
మైనను నాయందలిదయచే, గౌరవముచేనన్నదోద్బడుమంటిని. కాని
యానాటక మేదో సెలవిచ్చెదరా?

నూత్ర—

గీ. ప్రథితరామాయణ గ్రంథ • బాలకాండ

మండలికథను దెల్పుక • ల్యాణరాఘ

పంబునానొప్పు నొకనాట • కంబు కంబు

కంఠ ! యిది, సర్వశుభదాయ • కంబుమనకు.

నటి—(నవ్వుచు) ఇచటనా? అచటనా?

నూత్ర—అట్లనెదవేమి?

నటి—ఇచటనేయిసయెడల, నెన్ని నాటక ప్రదర్శనములు
గావిచిసను గనుబొమలమీఁది వానివలెనొక్కరీతిగ నుంటిమిక్కదా?

నూ—ధనవంతులము గాలేదనియా నన్నుఁ బరిహసించు
చున్నావు?

అ॥ ధన మెసుఖదమంచు • దలఁతువే,ధనులలో

నతిదరిదుకంఠ • సధికదుఃఖు

లై నవారుగలరు; • కానసుఖంబునొ

సంగఁదృష్టికిలను • సాటిలేదు.

న—పశ్చిత్తరసందర్భము బాగుగనున్నది! అటులేమీ
“సర్వశుభదాయకము” తృప్తిగావలయునుగాని నాటక మెట్లుగను?

నూ—నీ పెప్పుడుగుంటచిక్కులు పెట్టుకొంటవునుమా!

గీ. దేనిచేసర్వసుఖములు • మానవునకుఁ

జేకునునొయ్యిఁతృప్తిఁదె • చ్చియిడునీప

వితనాటక,చుందుచే • వివిధసౌఖ్య

దాయకంబిదియనవచ్చు • దోయబాఱి॥

న—సరే! తెలిసినది, లేనివియన్నట్లే తలఁచుకొనినంతసేం

చుటకదాత్మప్తి ! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రసాదాంబున నోల
లొప్పునాటకముగాన “నర్వశుభప్రద” మంటిరికాబోలు.

నూ—ఓ ! గడుసుదానా ! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు
కొనిపోవుచుంటివి ! పావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో
విరమింపజేసితివే ! నీవేనన్ను జయించితివి. పోనిముక్తి ఈప్రపంచ
మందాడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. క్రూరనారాచవిలకి, ధౌరకదన
రవములకు, జంకనట్టివీ * రపురుషుడును,
గలికికొవ్వడిమాపుదూ * పులకు, జలుక
పలుకులకుసోలిదాసుడై * పడునుగాదె !

నటి—మీరుమాత్రమాడువారుకారా ? కల్లమీనములతో
గట్టికత్తుతోనామవారాఁసువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యాశ్చర్యగార
ప్రసంగమింతటితో గట్టిపెట్టి, కథానాయకుఁడును బలితపావనుండు.
నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిగూర్చి యెకింతచెప్పఁ ; డదివిని నాటక
ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

నూర్రీ—ప్రియరాలా ! మంచిజ్ఞోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ
మహిమ యడుగుటకుం జెప్పటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ
దృష్టికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. ఆవనిరక్షింపదయతోడ * నవతరించి
నట్టియాసచ్చిదానంద * మైనతండి,
రామచంద్రుఁడుమనయంత * రంగములకు,
లోంగని యమేయజెట్లు ప * ల్కులకులొంగు !

గీ. కావిపూర్వపుణ్యం కర్తృ ఫలంబున
ననుభవింపఁ గలిగి ధరామహాతుక్త
పై నిగల్గు భక్తి ధలన జనించిన
యమృతమంజనా ను ధరాదు, లింతి !

మిత్రయు, నాబహిష్కరణమా ! ఒక రహస్యముఁ జెప్పెద చినుము

సీ. జనకాది బంధు నా ధ శనవిపన్మగ్నలై
దిక్కులేకేడ్చెను ధ దీనులకునుఁ
బట్టినదెల్లను ధ శస్త్రమైపోయెడు
భగ్నసంకల్ప ని ధ రాభిగ్నులకును,
వదియింపరాని దు ధ మ్పాతకంబులుసల్పి
కుర్చికుర్చి తపించు ధ కుజనులకును
జదివినకొలఁదని ధ సందేహచితులై
యాఁగులాడువిపశ్చి ధ దుష్టములకు.

అవె, నట్టియిట్టివారి ధ కసనేలినానా, భ
వార్తులై నవారి, ధ కమృతసౌఖ్య
కాములెల్లరకును ధ గనకాంగి ! గట్టిగా
సముక్త ! దిక్కురామ ధ నామమొకఁడు ॥

స—బ్రాహ్మ, నాథా ! ఈయనరామాయణ నాటకములాడు
చోనాకుఁ గాయకప్రములుగూడ సగపడుటలేదు.

నూత్ర—ప్రియురాలా ! అదియొక వింతగాదు.

గీ. మహానునకు దేహంబునకు స ధ బంధమున్న
యంతదాఁక నెతను బాధ ధ లంటు సరుల ;
భక్తిభరితాత్మ తనువును ధ బాసియెపుడు
వేఱగునొ, తనుబాధలు ధ స్వీడునపుడె

సటి—అహ! పాణేశా? ఈరామాయణనాటకము టుభయ
తారకములుగదా!

సూత్ర—నిన్నును నన్నేకాదు. లేఖకపాఠకద్రష్ట ప్రదర్శ
కాదులనందఱు దరింపజేయ సమర్థములు.

సటి—నిజముగా నేనెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్షౌణేంగుగిడు ♦ తనసతులకుఁ

దెచ్చిపాయస మర్మిలై ♦ నిచ్చినట్లు

నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాథ! యిప్పుడు

వరమపావనమా రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము—దశరథుడు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సత్తులారా! ఋశ్యశృంగునాన్విత్యజ్యమునఁజేసినజన్మము
దైవ కటాక్షమునఁబూర్తియైనది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవ
దత్త ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుడు.

కౌ—మేనందఱుమా మడుగుబట్టలధరించి తుచిగ నున్నా
రము. తామే మాకొసఁగుడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్యా! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థ మితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో
ముందుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీటుట మంచిపని కావున నాథా!
మీరు మాయక్కగారి నొసర్చివచ్చితిమను నన్నేయొసర్చినయెడల
సంతకంబు బాగుగ నుండునేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రభావమై కడుపు నిండించుకొను
టకుమార్తెమీ పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టునపుడు
నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువును
గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై — దైవ ప్రసాదమునకందఱునమానార్హు లేనదా! అట్టిచోఁ బెద్దచిన్న భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గుఱకు సమానముగాఁ బుచ్చిపెట్టుము.

సు — చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు. నీతోధనమేల?

కై — నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింపవలసినపనిలేదు.

కా — (అవవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీపూరకుండుము. మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమెందులకు? ఏదై వకటాక్షమనఁ బాయసపాత్రము నాభునకులభించినదో యాదైవకటాక్షముచేతనే యదిమనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు ననుసరించియే సిద్ధించును.

సు — (అవవారించి, కాసల్యతో) అందరకంటె భర్తకధికాను రాగాస్పదమ ననికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కా — (అవవారించి సుమిత్రతో) భర్తయందుఁగల చనవున వామి యేనుయినఁ బ్రీతిచో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై — నాథా! ఊగకుంటిరేల? ముగ్గుఱకు మూఁడుసమభాగములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోచినదాయేమి?

దశ — కైకా! అట్లు తోచినఁ దప్పగాదని తోచుచున్నది.

కైక — అట్లులైన నాకందరకంటె దక్కువనిచ్చెదవా?

సు — చెల్లెలా! ఈపాయసముతో వాఁకలిదీర్చుకొనఁదలఁచితిమా? ఇది దైవదత్తమగు పదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి? విశేషముగ భుజించిననేమి? గింజెడు సాలాగ్రామతీర్థముఁ ద్రాగినఫలముకయుద్ధరిగొడుతీర్థము ద్రాగిన ఫలముకంటెనెక్కువఁదగునా?

కా—(అవవారింది) చెల్లలా! అడుగనిజే నీవేలమాటలాడెదవు?

కై—అబ్బో! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దనంతులు వచ్చునుగదాయను ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగగీతులయినఁ జెప్పఁగలరు. నేను గనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమురాలను. సీమరాలను. పాపాత్మురాలను. మీరిద్దఱు గౌరగింపఁగా నేదయిన నొక్కయచ్చిష్టబిందవుమిగిలిన నది మీయిద్దఱుప్రసాదమనియెంచి కన్నుల కద్దుకొని తినివలసినిదానను.

దశ—కై కేము! ఎందులకోపము? చూడు. (చేయి పట్టుకొని) నేనుఁ చెప్పినమాటవినుము.

కైక—ఒక్కనీవు చెప్పినమాటల వినుతోడనే నాబ్రదుకు తెల్లవారునా? ఈయక్కగాను చెప్పినమాటవినివలయును. ఆయక్కగాను చెప్పినమాట వినివలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశించిన దోషమునకు నాకేచిన్నతనముతప్పను? అనురాగములలోఁజిన్నతనము. ఆదరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము. ముడుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాదలలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకంతలోఁగూడఁ జిన్నతనము. పరమతోఁగూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో)కానీయఁజూచుచూపులలోఁ బెద్దతనము. కూతుమాటలలోఁబెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ పెద్దతనము. బూకరింపులలోఁ పెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ పెద్దతనము. గడుసుదనములలోఁబెద్దతనము. కారుమాటలలోఁ పెద్దతనము. కాటులాటలలోఁ పెద్దతనము.

దశ—(అవవారింది) కౌసల్యా! నీకొరవంతు కావలయునని యుడిగితిని. చెప్పినెతివేమి?

కా—(అపవారింబి) మానాల్లెలు కైకేయి కోడినంతవంతు నామెకిచ్చి మిగులుదానిలో మీరు దోచినంతనాకుఁ గట్టాక్షింపుఁడు.

కై—అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్యముగఁ జెప్పుచున్నవా?

కా—చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసిందని చెప్పుచున్నాను.

కై—నాకంత యానలేదమ్మా! నాకట్టిపేరానలేదమ్మా! నాకట్టిగురాళలేదమ్మా! పెద్దవాడైన మీకే పెద్ద పెద్దయాశలుండునగాని—

సు—చెల్లెలా! ఎందులకునమ్మరిందింతువు? భాగముల గూర్చి భర్తగారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితిమా? పెద్దవాతులని చిన్న వంతులని ననుభాగములని లేనిపోని రాద్ధాంత పూర్వముములన్ని నీవేచేయుచున్నావుకదా! మేమేమైన మాటలాడితిమా?

కై—అబ్బో! మీరు నంగనాచులు. వాలిముచ్చలు. చలిచీమలు. నన్ననన్న సొన్నయినొక్కలజాణలు. నన్న భగవంతుడు పెద్దగొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో నృప్తించినాడు. పాత్రములోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయుననియేడ్చుచున్నా ననుకొంటిరేమో! నాకేమియునక్కఱలేదు. మీరిద్దరే భుజింపుఁడు. మీరిద్దరే పుత్తులఁగనుడు నాథా! నేను బోవుచును.

(పోవోవును.)

దశ—(ఉన్మరనుచు) అబ్బ! కైకేయీ! అగుము. ఎప్పుడును గోపమేనా?

సురి—(తనలో) బెదరింపు లేగాని యెక్కడకుఁబోవును?

కా—(కైకనుబట్టికొని) చెల్లెలా! పోకును. దైవప్రసాదిత

చదాశమును నిరాకరించుటదోషము. అమ్మా! నీయిష్టమువచ్చినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. విగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై—నన్నా! నీకుమ. అమ్మా! అంతయు మీరే తీసికొనుడు. నాకేమియునక్కఱలేదు. మీకుగలుగు పుత్తులు నాపుత్తులు కాక పోవుదుగా?

సుమి—చెల్లెలా! నీకుగలుగు పుత్తులు మాకుమాత్రము పుత్తులుగాక పోవుదురా? నీకింతకోపమెందులకు? నీవుక్కఱలేనే భుజింపుము.

దశ—(చేయివట్టించి) కై కా! పుత్తభిక్షుకై నేనుదేవునంత బ్రాహ్మినిదినో పానుననుడిని పుత్తులిగవలసినదని నిష్పంతికంట నెక్కువగఁ బ్రార్థింపవలయునా?

సుమి—(అంతలో) నాథా మీకేలాగువస్తునప్పడు. విశేషమేమన మేముగూడఁ బ్రార్థించవలసినదైనది.

కైక—నాథా! పొడిపొడిమాటలచేసంతోషపెట్టఁ బ్రయత్నింపకుము. నేకాత బేలమనను గలదాననయినను నీవియ్యగ్గుచ్చి ప్రార్థనములు, శోషనూష్ణీభావములు, పైకిచకిచలు, శోని భుమి భుమలు, పై మమకారములు లోని వెటకారములు, పైగోడు, శోని సూడు, తెలియలేనంతమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలోనీకుఁబక్ష పాతముదయించినది.

దశ—వక్షపాతముగగాకనరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక—సెబాస్. నరిగనిచ్చెదవుకాదా? ఇమ్ము. వలదనిన పాతము?

దశ—“నరిగ” నఁగ నీయభిప్రాయమేమి?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికలఁజేసి నన్నన్నివిధములఁ జిన్నసేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కలనె యడుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను బెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదానను. నన్న డుగనేల?

దశ—నటేలారా! మీలోమీరు నిష్కారణముగ వైరమొద వలదు. నేను సరిగఁ బండియిచ్చెదను.

కైక—“సరిగ” ననఁగ సమభాగములుగ నడిమియభిప్రాయ మగునెడలఁ గానిండు.

దశ—సరిగ ననఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా అక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? నైవబుద్ధికి న్యాయమా? ఎవరుచెప్పినన్యాయము? ఏకిన్యాయము? పాయస ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుడీ పదార్థమును మామృగ్గుర కొనఁగమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే నెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేతనాలోచించి న్యాయమనితోచిన శ్రోత్రన్యాయము ననుసరించి కొందఱను సంతోషపెట్టి కొందఱ నేడ్పింది యిమ్ముని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడ నేమి?

దశ—అట్లు నెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈయోజనములేల? ఈనొట్టినాటేల? నానోరు బైటవేయనేల? మీరన్నన్యాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక్కన్యాయము. మాయక్కచెప్పినట్లు
వడిమిభార్య కొక్కన్యాయము. చిన్న భార్య కొక్కన్యాయమునా ?
దైవప్రసాదమున కందఱునమానార్థులను లోకన్యాయము ననుస
రించి వంచిపెట్టెము.

దశ—కైకా ! బ్రాహ్మణుల కనేక పర్యాయములు నీవుదాన
దక్షిణాదుల నిప్పించితివిదా ! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పించి
తివా ?

కైక—బ్రాహ్మణులకట్టిచ్చినదినాసామ్మ. నాసామ్మత్రు నా
యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి
యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన
నైస నేను నోరెత్తుచునా ? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కల
తోడనే కాలక్షేపముచేసినయిన నేను దైవమునుదూఱుచు నీపాద
ములయొద్దఁబడి యుండుదాననేకాని యిదియేమియని పలుకవలసిన
దాననా?

సూరి—(తనలో) అశ్వా! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమినహనశక్తి!
అట్లులేనాధుఁడు చేసినయెడలయీసా కేతపురినిసమూలముగానమగ్ర
మునగలుచుకూచుచునా? కైకమత్తల్లీ! నాధుఁడునీయెడల సత్వము
రాగుడై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాధునికిఁ గూడఁ
జీవాట్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక—నీయనుగ్రహమును గనఁబఱచుటకు నీయిష్టమునుఁ
జూపుటకు నీన్యాయమును జరుపుటకు సంభావనకవచ్చిన ముష్టిబాప
సయ్యలకువలె. మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే ? నీచుఱులఁగోరలేదే?
నీవస్తువేదియును దేవురింపలేదే?

దశ—ఈపరమాత్మము నావస్తువుకాదా?

కైక—ఎట్లు?

దశ—(నవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుడు నాకొసగుటచేనాది.

కై—మిమ్మునినుమసి మీకిచ్చెనా?

దశ—(నవ్వుచు) నీవునన్నిట్లు వేరుకొని తినుటకు నాకిచ్చి
వాడు. తెలిసినదా?

సుమి—(తనలో) మాతోపాటు.

కై—నా నామకథక్రమీయఃకర్త! నాదిమీదియచుభేదమును
జేయుచుంటివి. నీయర్థశరీరములమే! నీసహధర్మచారిణులమే! పుత్ర
భిక్షుగోరి మీతోపాటు యజ్ఞము మేముగూడ జేయలేదా? మీవలెనే
యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱవలేదా? మీవలెనే మేము నూడయజ్ఞదేవు
బ్రాహ్మింపలేదా? అట్టియజ్ఞఫలముగ నీవనిస్సపు నీకొక్క నీకీయ
బడిదా? అనుచేసిదా? అటుకాదు. అదిమీకొఱకు నీచేతికీయ
బడుటచే నీదియూడనయినది. కాని నీకీయబడుటచే నీదయి నీవుమా
కిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుడ, నికొక్కవృత్తా మధ్యమా
కనిష్ఠాభేదమాయనకు—

దశ—సరే. ఆయనకులేదు. మీకిట్టిభేద మున్నదందువా?
లేదందువా?

కైక—మీప్రశ్నమునాకు బాగుగఁ దెలియలేదు.

దశ—సుమిత్రా! నాయభిషాయమునునీచెల్లెలికిఁజెప్పుము.

సుమి—చెల్లెలా! నీవందఱకంటఁ జిన్నదానవనియు నీకంటఁ
నేనుఁ బెద్దదానవనియు నీమెసర్వజ్ఞేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో
నున్నదాలేదా యని యడుగుచున్నారు.

కైక—అట్లు వ్యత్యాసములేకేమి?

దశ—కావున నేనొక్కనంగతినిచెప్పెదను. విను. ఓక వాపు గజియ నేపు మీగు ననతులనునుమాట మాట పొందు. మీరొక్కతల్లి బిడ్డలనియెందుకొనుడు. అన్యోన్య ప్రేమాభివ్యక్తులవారట. యనుకొనుడు. కైకా! ఈవాయసపాత్రము నీచేతికిచ్చెదను. నీవేమచి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెదనో చెప్పుము?

కైక—మేము ముగ్గుగము సమముగఁబంచుకొందుము.

దశ—అట్లుచేయునెడల నీయక్కలయందేమి యాభివ్యక్తును గనఁబఱచినదానవగుదువు. అదితప్ప. కొనల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కొ—అందఱకంటఁ జిన్న చెల్లెలగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకునంగికంటఁ దక్కువనిచ్చి యంతకంటఁ దక్కువభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ—సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెట్లుచేసెదవు?

సుమి—(నవ్వును) నా కేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకు చెజ్ఱియొక సగమిచ్చెదను.

దశ—నీకో!

సుమి—పిదప వారిభాగములలోఁ జెజ్ఱియొకసగమును బుచ్చుకొందును. (నవ్వును.)

దశ—ఎంతగడుసుదానవు! నతులారా! ఇదివఱకే వృధగ వాలస్యమయినది. ఇంక నీవదృక్భావమును శీఘ్రముగ మీరనుభవించ వలయును. పెద్దభాగముఁ దీసినదానికే పెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగ మును దీసినదానికే చిన్నకొడుకును బుట్టునా? కొనల్యా చిన్నభాగము దీసినను నామకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుకె. కైకా! నీవు పెద్దభాగ మును దీసినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడ. అందుచేనీవు పెద్ద

భాగమువేక్షించడగదావేక్షించిగలాభమునులేదు. కానల్యవయస్సుచే యోగ్యుడేనూడ బెద్దది. చిరకాలము కాపురముచేసినది. పుత్త్రులు లేరని బూయిరువురకంటె నెక్కువకాలము తపించినది. మియక్కయగుటచే మీకుఁ బూజ్యరాలు. అందుపై మీయందు నిగింత రానురాగముగలది. ఎన్నడునుస్వలాభమును గోరుకొనియుండలేదు. అట్టియొకొనల్యాదేవిని నేను మీరుతప్పక శౌరవింపదగినది. మనలలోకులు మెస్తరు. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా! మనసులో నేమియంచుకొనకుము. పవిత్రమైన మహర్తము దాటి పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుటకాదు. నీచేయి. నిటుదెముడ్చుకొనల్యచేయి వట్టుకొనుము.

కైక—(అట్లుచేయును.)

కా—చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేబెద్దదాననయినను నీవే వాకంటె బెద్దదానపుగ భావించినన్ని గౌరవించుచున్నసంగతి నీ వెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాధయేల? నీయిష్ట మెట్లొ యట్లేకానిమ్మా.

కై—నేను దొందరపడి యేనుయిననిన్ననినయెడల క్షమించుము. (కొనల్యను గొఁగిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ—సెబావ్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁగల్గునో ప్రసన్నతకూడ నంత శీఘ్రముగ నేకలుగును. వెట్టికోపమెటులో వెట్టి దయయునటులే. ఈపాయసకలకము నీచేతిలోనుంచుకొనుము. ఇదిగో పంచుచుంటివి. కొనల్యా! నీకు దీనియొక దర్శభాగము.

కా—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన యర్థభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

(చేరి) ఇగో ! బాగము. సుమిత్రా ! నీది. (సుమిత్రాకిచ్చును.)

సుమి—మహావిసాదము.

దశ—మిగిలిన భాగమును నీవు దీసికొందువా?

కైక—సుమిత్రానాకంటె బెద్దదయినందుల కామెకు నాకంటె కొంత యధికభాగము రావలదా?

దశ—అటులయిన నేమి నేయునులోవి?

కైక—నాపంతు రెండు భాగములు చేసి యొక భాగము సుమిత్రాకిమ్మ.

దశ—నెబానో! కైకా! సుమిత్రా! నీవనీనట్లు నీకు రెండు వంతులు వచ్చినవి. తీసికో. నీకిగ్గఱుకొనుకులు గలుగుదురేమో?

సుమి—(తనలో) ఇగ్గఱు పుత్రులయినవారే! అనేక శిరస్సులుగలవాడయినవారే. కొడుకు పుట్టినచాలు.

కైక—నేనీ యష్టమభాగమును దీసికొందును.

దశ—కైకా! నీవు సంతృప్తి నొందితివా?

కై—ఁ.

దశ—ఉత్తర ధ్వజమునూడి మనకు మాచ్చటలపై ముచ్చటలు. వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపై బండుగలు. ఇక్కడకు మనస్సు శాంతి పడినది. సతులారా! మీరింక భుజింపరేమి?

కా—ఇక్కడనేల? భోజనశాలలోనికేబోయి యక్కడ కలిసి భుజింతుము.

దశ—సరే. పోదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ద్వితీయాంశము.

(ప్రదేశము—వీధి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిర.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్టు లడుగులో నడుగుపెట్టెద
వేల?

రుచి—చూయుచు కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మండగమనము
వచ్చియుండ నాకుఁ గాల్చిపైగురువుచే నచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్టిదిగోవేల తిరుగుచున్నావు?

రుచి—కురుపుకంటె దొరసాని యెక్కువ నువుచున్నదమాత్రం

కావే—చూకొనల్యకుఁ గడుపురాలేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు
రాలేదా? కైకమ్మ వీటిస్తటకంటె నెక్కువసుకుమారియో? తానంత
“అన్ను ఉప్పు” బడుచున్నదంటేమి?

రుచి—కావేరమాత్ర! చెప్పిననమ్మవేమోకాని చూడు! ఎవరి
తోడ నయినఁ దిరుగ ననఁజొకునుమా! నాతోడనరి. ఇదిగో! ఆ
పాయనముఁ దిన్నచునునాఁటియుదయమారంభము. ఒక్కటేవేవిభ్య!
విధి, విరామములేదు. ఇటుగుటక. అటు “ఓక్కు” వెలుతురుకంటఁ
బడుటకు వీలులేదుగదా! ఎవ్వరని జూచిన ననవ్యారగదా! ఇదిగో

మగడవఁగ నాలాగునఁ బ్రాకులాడెడిదగదా! ఇప్పుడతఁడవఁగ వట్టి గొంగళిపురుగు. రోకఁలిబండ. ఆనుహరాజు—పాపము. అతఁడఁ జూచిన జాలియగును. —తన్న భార్యదగ్గఁకు రానిచ్చు స్థలవేయుమని నన్ను బతిమాలుచున్నాఁడు.

కావే—ఇదేమిచోద్యమమా! నెలలునిండినతరువాతఁగూడ వేవిల్లేమిటి? మామీనత్త కేడు నెలలుండునరికే యూరునాడుకూడ నానాకై పోయినది. ఇది వాటియుఁ జెల్లిముగనున్నది. ఏమి కాన ల్యమత్తగారమా! ఇదివఱకాలాగునఁ దుబుకుమనలేదుగదా! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

రుది—సెనగపులుసుకంటె బుల్లనిదేదయినఁ బోయి తెచ్చు న్నది. ఎవరినిందుకుగూర్చి యడిగినవారే నవ్వచున్నారు. చూడు! మనలోనునమాట. నన్ను జేరఁచీసి యయ్యవారలేమనెనోవిందువా? కైకమత్తకంటె గయ్యాళిలభించినప్పు డదికూడ దొరకుననినాఁడు.

కావే—గనకంటె సరసుడుండినయెడల సనికూడఁజెప్పివాఁడా? ఆతనిమాటలెంతె యెఱుంగదు? కాని సెనగపులుసుకంటె బుల్లని వస్తువేదో నేను జెప్పెదను. ఉండు. నోటిచివర నాడుచున్నది. ఏళ్లో ఘృతమమా! స్త్రీలకొఱకు ముఖ్యముగఁజేయఁబడినదట! మిగుల రుచియనట ఆనడుమ నూరిలో నమ్రలక్కలందఱు చెప్పుకొనినారమ్మా! ఏదోఘృతము. ఊ-ఉండు! పుల్లకవిఘృతము.

రుది—అబ్బే! అది ఘృతముకాదు. వేవిళ్ళచేత మాదొర సాని రుచిగఁగొణకక్తి యెట్లున్నదోవిద్యావిహితచేత మానియ్యపు రాలి గుణగఁగొణకక్తియట్లున్నది. అదిపుల్లకవిఘృతము. పుల్లకవిచే జేయఁబడిన వైద్యగ్రాధనా వల్లకాడో. అది తెచ్చి మూడవరాణి గారి మూతికఁ గట్టదనందువేమి?

కావే—చదువుకొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనినఁ గట్టుకొందురు; నాకెందులకీమాట! నేను జోయెదను.

రుచి—వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకుఁ బోదలఁదితివోచెప్పవా!

కావే—చెప్పటకు రహస్యమేమున్నది? మాయచుట్ట వసిష్ఠ భగవానుని యాశ్రమమునకుఁబోయి వారచ్చటనున్నారేమో కనుగొనిరవచ్చును.

రుచి—ఎందులకో!

కావే—నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి—పురుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహముచే గురువుగా రింటనున్నారోలేవో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే—పురిటికిఁగావలసినదిమంతురసానియా? మహర్షి యా?

రుచి—అదేమిమాట! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు పనులకు గురువుగారుండవలదా? కానిమీయమ్మగారవ్వు డేమిచేయుచున్నారు?

కావే—నేంటు వచ్చుచుండఁగనే మాచెల్లెలిని బిలిచి “రాజుగారి నిటకురమ్మని కోరితినని చెప్పము.” అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి—సరి! ఇకనేమి నేననినదే నిజము. ఈసరికిరాజుగారి రామయెద్దకు వచ్చియుందురు. కావున నీవువేగపాము నేనును జోయియేదియో యొకపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్ణుంభము.

ద్వితీయాంకము

ప్రదేశము—కౌసల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము—దశరథుడు, కౌసల్య.

దశ—ఏల?

కౌస—వంగి మీరాపదములను శిరమున నద్దకొనుటకు నాకు మిగుల గస్తముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీరాపదములను నా తొడలపైనుంచుడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దుకొందును.

దశ—ప్రాణిప్రియా! నీవిప్పుడటులు చేయకున్న నేమి?

కౌస—నాథా! (గర్లదికతో) ఏమియులేదు.

(కన్నుల నీరుండుకొనును.)

దశ—అ! అ! అదేమి కౌసల్యా! ఎందులకు? (మొగమునెత్తి కౌగిలించుకొని) హా! ప్రాణిప్రియా!

గీ. చెప్పవా! చెప్పవా! నీకు ♦ గొప్పకనుల

కొలుకులనువేసి కన్నీళ్లు ♦ లాలుక నేల?

చెక్కు లెటు పెక్కనేల? ♦ నీక్కెత్తులఁ బె

దవు లొడులనేల గుండెల ♦ దడయు నేల?

కౌస—(దైన్యముతో) నాథా! నాకేమియుఁదోచుటలేదు. లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియోతగుక్కుముని ప్రవేశించిట్లున్నది. కనులు చీకటలుగ్రమ్మినవి, అమితముగ

భయము వయించుచున్నది. నాథా! నేను సిగ్గువిడిచి చెప్పుచున్నాను. లోపలనేమో యల్పాల్ప యంతయు న్యాపించుకొని నడుగుచున్నట్లున్నది. నాప్రాణము లెట్లుగనునోనోచెదు. నాగర్భముననున్న మీ తేజస్సు వెలుకాచుకొందురో! అందుచేమీతో నాలుగు మాటలు చెప్పి మీకు నాకడసారి సమస్కార మర్పించుకొనఁదలది —

(ప్రవృత్తు.)

దశ — ఓసి నెట్టిదానా! ఇదిగో! ఇటుచూడు.

కౌస — నామోబలండ్లు రాసుడు. విశేషముగ మాటలాడలేను. నేను గాపురమునకు వచ్చినదిమొదలు మీయెడల బహుభక్తివిశ్వాసములతో నడుచుచునుచుంటిని. మిమ్ము నాభూలోకదై ఎముగఁ బూజించుకొనుచుంటిని నానమ్మకము. పొరిబాటువలన నేమైన దప్పలొనరించి యుండినయెడల దయార్థబుద్ధితో క్షమింపఁగోరుచున్నాను. ఇదిగో సమస్కారించుచున్నాను.

దశ — చాలులే. పొగిగివి! చాలు. ఇటురా! నాతోడ పైఁగూర్చుండుము. (భార్యనట్టుకొండుండఁబెట్టుకొని) నీట్టులాడదగునా? భయమే?

(తనలో) — అక్కజుడు గట్టుకొమోయ ♦ అంచు నాన

వలనఁ బడని బాములలేవు ♦ పట్టకట్టి
కాళ్లులేవు మ్రొక్కినియట్టి ♦ రాళ్లులేవు
పూర్ణవట్టి సదాబలులేవు ♦ మున్నుమరియు.

గీ. విసరిపుణ్యభయలేవు ♦ కననితీర్థ
ములునులేవు, చేయనివ్రత ♦ ములును లేవు
బాసయినది దానములులేవు ♦ పొక్కి-పొక్కి
యెప్పుడు కుగులి యేడువని యే ♦ చువులులేవు.

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా • హత్యమునను
జింతలకుగంటెనంచు నెం • చితినిగాని
సతులు గర్భధారణకళా • వతులు గాఁగ
నివ్వడొకనూత్నచింత వే • ధించునన్ను.

సీ. అంతంత మొగములై • యంతంత తొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు • లైన వింత
యాకారములతోడ • నేను ముక్కలఁబోలె
పలుచపల్పుని వెల • వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ • నిట్టూర్పుబునతోడ
సీరుపట్టినకాళ్ళ • బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీత • యలపులసాలపుతో
గాజుకాయలవలె • గానఁబడుచు
గుత్తుకుత్తును నిల్లాండ్ర • గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు • రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు • గుప్పుచప్పు
సనుబయటఁబడువారమో • యనెడువిగను.

గీ. ఏకసత్యున్నవానికే • యింతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననాబదు • కడుగ నేల?
ఉవిదలెందరున్ననుసౌఖ్య • మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో • నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు వయసు గ • తించువెనుక
రాకరాక యబ్రముగాఁగ • బ్రాప్తమయ్యె
నేనుగునొయంచుఁ గౌశల్య • యిట్లువగచు
గోల! యెఱుంగదు; సుకుమారి • తోమలాంగి.

(ప్రకాశముగా) పాగ్రిప్రియా! నీకేమియు భయములేదు. దైవ కటాక్షమునఁ గులగుగులగు వసిష్ఠభగవానుల యాశీర్వాదమున నీవు సుపుత్తుని నేడో జేపా కాంతువు.

కా—జేపటివఱకు నేనీబాధ పడుచుండవలసినదా? ఆ! నా చలసఁగాదు.

దశ—(కౌసల్యను ముద్దిడుకొని)

గీ. వార్ధకము దరిసీకు నం • ప్రాప్తమైన
చూలుపుణ్యమాయని ముద్ద • రాలితనపు
నీదు ముద్దులఁ నూలుకట, • నెఱిసాగనులు
మురిపములగాంచి తిరుగ ను • పొగ్గుచుంటి.

కా—ఇప్పుడు పరిహసించుచుంటిరా?

దశ—ప్రియురాలా! యమింపుము. ఇప్పుడు నేజేసిన పరిహాసమునకు నీకొడుకు చేయిబట్టకొని యిట్టైయిట్టైముందునన్నుఁ బట్టింతువుగానిలే. చూడు. (కడుపుపైఁ జేయివైచి)

గీ. కడుపులోఁ జిన్నిబుడులేడు • దుడుకుదుడుకు
మనుచునీలో మత్స్యంబు • ననువుదోప
దళుకు లెళుకని స్ఫురియించి • తుళకరించు
మేఘగర్భముగు నెఱి • మెలుపువలెను.

కౌసల్య!

గీ. ఎగుమొగంబగు గర్భంబుఁ • దిగఁబడియెను
డొక్కతెత్తునుబాసి లోఁ • తెక్కఁ గడుపు
బడిబడిగ బిగబట్టెను • ముడుగులివిగా
కుంక వసిగనే ప్రసవించు • వింక నేమి?

నీవు రేపటివఱకుండనక్కఱలేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవమగు దువుగాక ! నీదాసి యెవఁతెయ్యిన నక్కడనున్నదా ?

కా—అందఱను బంపివయిచితిని. ఏల ?

దశ—ఏలయందు వేల ? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వఱసిన సన్నాహమంతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా ?

కా—తొందరపడకుండు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలదు. ఇంక గొంత సేపు చూతము.

దశ—ఇంకఁ జూచున దేమి. (గట్టిగ) కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

కా—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరాయేమి ? వలదు.

దశ—దాసికయినఁ దెలియకుండ నెటులు ?

కా—ఇప్పటినుండియునా ? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! లోనికిరావచ్చునా ?

కా—కావేరీ ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున జేదియులేదు. జపమగునెడలఁ బూజ్యురాలగు సరుంధతీదేవిగారిట కొక నారి దయసేయుచురేమీ కనుఁగొనెదవా ?

దశ—(నిష్క్రమముగ) జపము వదలియొస శీఘ్రముగనని చెప్పరాదా ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! పోయి చెప్పెదను.

కా—సరే.

దశ—వసిష్ఠుఁడగువానునెప్పుడు వార్తనంపుదము.

కౌస—ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్న యేర్పాటులును నందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ—సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కౌస—లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంటఁజేసిమితతగనున్నాను. ఇదియంతయుఁ గడచి గట్టెక్కి తిరుగమితో సుఖింపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ—ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశ్చితియైనదో.

కౌ—కావేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్దనేయున్నారా? యని రెండవరాణిగారిదాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కౌ—భగవతియగు నామితో మనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కౌ—తోందంగ దయసేయుమని చెప్పలేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కౌ—నరే. పొమ్ము నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర సన్నఁ జూచుటకయి రాఁదలచి దాసిచేవార్తనంపియున్నదికాఁబోలు. నేను సెలవు సీసికొనివెళ్ళనా?

దశ—నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయొక్కడికురాఁగూడదా?

కౌ—పరిసరి చాలులెందు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ—తెలిసినయెడల.

కౌ—సుమిత్రగర్భము కైకమ్ము నాగర్భములవలెలేదేమి?

దశ — లేక ?

కా — మిగుల బెద్దదిగానుటయే కాక యాకృతిచే కూడ వింతగ నున్నది. ఈ ప్రక్కను బెరిగియున్నది. ఆ ప్రక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరటిపండువలె నడుమగొంచెము వెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ — ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోచుచున్నది.

కాన — అమృతయ్యో! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకోడలు జలదలించుచున్నది. ఏమండి నేనడిగిన ప్రశ్నమునకు త్తరము చెప్పకపోయితిరి?

దశ — ఊహితులయే చెప్పినది.

గీ. నీదు నునుతొమ్మిదలగడ + మీదదలయు
నాదు నెదపైనఁ గాళ్ళుంచి + నీదు నుతుడు
పండి యెడ నెడఁగుయికు యం + చుండఁ గలసి
యతని జోక్యించును సుఖ + మందగలము.

అంతకంటె మనకిఁకఁ గానలసినదేమి?

కా — అంతవారమగు నెడల నికఁ గానలసినదేమి? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోబోవుచు) వైకుంఠవాసా! నాహృదయముననుండుము. గురు వసిష్ఠ భగవానుడా! పమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా! నమ — స్కా —

దశ — ప్రాణకాంతా! వలదు. నీవు నమస్కరింపఁదగదు. నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం + కక యపార
సర్వసృష్టి మహాతంత్ర + సారసరణి
ఓన్నతన బాజ్జని ముడుచు + కొన్న గర్భ
వతియె ప్రత్యక్షపరమ దై + వంబుగాదె?

శ్రీ) కేశవయన పరబ్రహ్మజేనమః (నమస్కరించును.)

కా—(మోమెత్తి తేరిపాటఁ జూచును.)

దశ—సతీ ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల ?

(తనలో)గీ. కసరినను దీండ్రుడినను ♦ కైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలువచూపు నలపుల ♦ నివృత్తులఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లు నేల ?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కాసల్యా ! మాటలాడవేయి ? ఇట్లు రోజెదవేల ?

కా—(దశరథునిద్రోసివయిచి) ధనుస్సు ! ఏదీధనుస్సు—

హా! హా! హా!

(చేయి విడల్చుకొని అట్టహాసముచేయును.)

దశ—హాహాహా ! ఇదియేమి ?

గీ. మోవికెలయల దాటిమైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలక నవ్వుల నను, కతి ♦ గొలుకులెడలి
పోని చూపులముగ్ధని ♦ ప్పలను గురిసి
యట్టహాసముసేయు, వీ ♦ రాగ్రాణివలె,

గీ. అంగుళుల యంగరములె బ ♦ ర్వోచునొలుచు
నబల, యెల్లాలు, చూలింత ♦ రాలు, నన్ను
భీక రాసురవారుని ను ♦ వృత్తుగాఁగ
గోటికొన విరాట సిద్దియేటి ♦ పాటవంబా!

గీ. వీణయో! కేళికాజ్జమో ? ♦ ప్రాణనాథు
పాదయుగ్మకమో! చిత్రీ ♦ ఫలకమొక్కొ!
యాచుదానికి ధనుసేల ! ♦ యక్కటకట!
ఇంతికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె ?

ఇదినమానన్నప్రసననూచః మగు తొట్ట్రావాటుకాదు. ఏదయినభూత
మావేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటూంజో మొక్కు
కొందును. ఏయిన మీఁదుఁ గట్టవలసినయెడలఁగట్టుకొందును. శిశు
వున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న పారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల
దేవతలారా! ఓపితృదేవతలారా! మీయారాధనమున నేమయిన
కొఱతగావిందియండినయెడల నన్నుక్షమింపుఁడు. మీకోరిక లేవ్రా
దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అరువదగువేలయే పలుఁ మొఱచుగాఁగ
నున్నకిట్టై మాధవుకృపఁ • జన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా • వృష్టిగుఱిసి
పొందుకొనుఁడు, మీయదిమీరు • పెరుకదగునె!

(ప్రకాశముగా) కాసల్యా! (దరిఁజేరఁబోయి) ఆహా! తిరుగఁ ద్రోచి
వముచిన నెక్కడఁ బడిపోచునో?

గీ. అసురరణ రంగములను బా • కారి వెన్నొ
సంగువల్లుల ప్రబలర • యః పిశాచ
ఖండనోద్గండతాభి ము • ఖ్యంబుగొంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాల మో • మెత్తి యహహా!

ఆహా! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది!

గీ. పరమగుచు, సగాధమగుచు • పృథివీమలంబు
సగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు • సమితమగుచు
వల్లనాతీతమగుచు దు • ర్భరమునగుచు,
నొకమహాతేజనాట గాఁగిలు • చున్నదహహా!

కావేరీ! కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ!

దశ—వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయసేయుడని చెప్పి
జెంటుఁబెట్టుకొనిరా ! వెళ్ళితివా ?

(నేపథ్యమున) ఆ !

దశ—నాకు మతిలేదు. వైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠ
నిలయా ! పన్నగశయనా ! నాతండ్రి ! ఏమియీమాయ ! ఏమియుఁ
దోచుకున్నది. ఎరివోకాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారువిచ్చేయు
చున్నరుకాబోలు. (కొంచె మెదురుగబోలు) మహాత్మా ! దయ
సేయుడు.

[వశిష్ఠుడు వ్రేవేళించును.]

దశ—మహాసుధావా ! సమస్కారము. మహాసముద్రమున
బడియున్నాను. కొసల్యవంకజూడుడు. అచేమి ?

ససి—(సవ్వచు) మహాసముద్రమున నీవుబడియుండుటకాదు.
మహాసముద్రమునః బడియున్నయాతడు మనయింటికింకిచ్చేయును.
ఈదినమేనుదినము నీబ్రదుకంతయునిందుకొట్టకే ! నాజప మంతయు
నిందుకొట్టకే !

దశ—మహాత్మా ! కొసల్యకేమియు నావత్తులేదుకదా ?

ససి—(సవ్వచు) దేవతలయావత్తులిక నణిపోవును. ఋషుల
యావత్తులింకదీటురు. లోకములయావదలు మాయమగును.

కా—(వీరముచుండి దుమికి) రే ! సకలసురనికరసుఖరమా
గుహారంభ విచారనా ! రే ! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ
సమాచరణ సాహితీసనాధా ! సామసాధ్వీయాన బాధాచరణ
వివర్ధా ! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా ! మహామాయావీ ! రే !
లోకకంటకా ! రాక్షసావళదా ! కుంభకర్ణాగ్రిజా ! రావణాధమా !
కాదీనో ! నీసురణమింక నిశ్చయము ! పుత్త్రపౌత్రకళత్రబంధమిత్ర

పరివారసహితముగ నీచావు న్నమీపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముడా! ధనుస్సు—

వసి—సెటాన్ ! వినఁదగినమాటలువినఁబడినవి. ఈకర్ణములు పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయో! ఆ పీఠముపైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి పోవునట్లే మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జదియకుము. ఒక గడియలో నిక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుఁడవునీవే! నింద్యమగు పురోహితవృత్తి నవలంబించి నీయుంటనితకాలమునుండి బడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహానుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుదా! తమ్ముడా! ధనుస్సేదీ యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కా—(వండ్లుకొఱకుచు, గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకనులేకుయా! ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱచుకొని (కిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కానల్యనుబట్టికొని) కానల్యా! కానల్యా! మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేయియు జడువకుము. గర్భముననున్న మహాశేష మామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కానల్యా! కానల్యా! ఇంకనునత్ప్రతికాలేదు. గుడూత్తమా! ఏమిగతి?

వసి—నాక మండలూదకము వీమిపై కొంత చల్లెదను. (అట్లు చేసి) కాసల్యా !

(కా సల్య లేచును.)

(కా సల్య అటునిటు తొట్రుపాటుతో జూచి)

దశ—ప్రాణకాంతా! నీకిప్పుడెట్లున్నది? ఇదిగో అటుచూడుము. వారెవ్వరు?

కాస—గురూత్తమా! నమస్కారము నాథా! అట్లడిగెద లేమి?

వసి—(అవవారింది) రాజోత్తమా! ఆమెకిప్పుటివృత్తాంతము తెలియనీయక పోవుటమందిది. వెంటనే మాతృకాగృహమున కామెను తీర్పుము.

దశ—కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

వసి—రాజా! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తగ్గవహనమీవమున నుండి శీఘ్రోదయమగు వెంటనే యొక గంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుందును.

దశ—తా ముక్కలే యొక్కడ దయచేసియుందురా?

వసి—నాశిష్యునిరమ్యుడెప్పి వచ్చితిని.

దశ—కావేరీ! ఇంకరావేమి?

(నేపథ్యమున) అరు ధతన్మూర్తువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజా మందిరములోనికిఁ దారిచూపుచున్నాను.

దశ—నందోషమే! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను గాసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభావా! సలవా?

వసి—నుంచిది.

దశ—(కొనల్యనుబట్టుకొని) డేవీ ! నీగర్భమున కెక్కడను జెబ్బతగినట్లులేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికదా.

కౌశ—(అవవారింది) ఏమియులేదు. పాణినిపియా ! నీకుమహా-
తేజస్సంపన్నుడగు పుష్ట్రుడు కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన
మొనర్చిరినుమా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి—రెండుయోమముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె • ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత • విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నె • బెట్టుననుచుఁ
బడ్రబరఘండు నడునింగి • బ్రబలియుండు.

శిష్యుడు—(ప్రవేశించి) ఇడుగో శిష్యుడు, గురువుగారు నా-
కొఱకుపైకే జూచుచున్నారేమి?

వసి—ఓరి, కుంతా ! నీవు వచ్చితివేల ? వాడెడి ?

శిష్యుడు—నేను మాత్రము శిష్యుడనుగానా.

వసి—సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేలిధియో యెఱుగు-

దువా ?

శిష్యుడు—ఏదయిన గొంచెమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి—ఏయాధారము ?

శిష్యుడు—ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గింజల్క-
నంపత్సరపుఁ గణేరముకొంత యావశ్యక మగునట్లైనాటితిథి తెలిసి
కొనుటకు నిన్నటితిథి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకిక్కఱ జరుపురాదు. నీకు నావలన నేమియునుపయోగించునట్లుతోచదు.

శిష్యు—అనంగతి నేనెఱుంగకపోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియెక్కడకయినఁ బొమ్ము

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండీ. నాపూర్వగురువులందఱు తమగుగట్టివారనిచెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యథాయయ్యెను. నేనునింకఁ జరుపుమానివై చి తపమోకవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయుననియేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్రోత్సవాదులలో నేమయినలాభించునేమోయనియాస బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁదొమ్మిదిదాఁటినది. పదిపదునొకండు దాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కాఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోచదు.

వసి—అక్కరలేదు. కానల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలి యగు పుత్రుఁడిఁక పాపుగడియలోఁజనిత్రువనై యున్నాఁడు. శుద్ధనవమి. పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియుబాగుగనున్నవి.

శిష్యు—నవమినిగూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత?

శిష్యు—జన్మమనఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశముకాదా? ప్రవేశ నవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము! అమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్యు—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినబడుచున్నది.)

శిష్యు—అద్దీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—అగంట నీకువశ్యుతికాదు. అది శీర్షోదయమగువెంటనే వాయిచినగంట. దీనినిబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్యు—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూడుదినములక్రింద శీర్షోదయము కానిండు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ధంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినబడును.)

వన—అహా ! మంగళవాద్యములు వినబడుచున్నవి. భగవానుడవతరించినాడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. వైత్రుమందునకుద్ధ ప ధ ముననవమి

తిథిఁ బునర్వసూ తారను ధిగురుయుత

గర్కటక శుభోదర్క ల ధ మునను బుధ

వారమునను శ్రీహరి యవ ధ తారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడిసేయవలదు. మిశ్రాందజనులకుఁ బెట్టించుచున్నాడు. బందిపెట్టించెదను.

శిష్యు—సుమంత్రుఁడు సేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాడు. నేమిగూడఁ జూయి తెచ్చికొందువా ?

వసి—పో—

శిష్యు—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యభేష్టముగ నిష్కములఁ

బంది పెట్టెప్పుడు.

వసి—రాక్షేంద్రుడగునో! యిటుకు వచ్చుచున్నాడు.

దశ—(ప్రవేశించి) సమస్కారము.

గీ. అంభునకు నేత్రసంపత్తి • యమరై బుల్ల
విజిగి మోక్షనచ్చెపు • ప్పించె గడుపు
కణవగు దర్శకునకు • రత్నఖనిలభించె
కాన్తునకుదొడ్డగతిగల్గె • దాపసేద్ర.

వసి—దాసున కేగాదు దేశమునంతటిని చెప్పుము.

దశ—బాలుడు బహుజ్ఞుడై యున్నాడట.

వసి—నీవింక జూడలేదా!

దశ—నాకు నైవసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా?
వత్సకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుడ
నయియున్నాను.

వసి—జాతక రాశ్రికృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి

దశ—కావేరీ! బాలునిట్లు తీసికొనిరమాత్ర మహర్షిసత్తము
లకుఁ జూపింతును.

(కావేరి పొత్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ—పిల్లవానిని మూరదు గురువుగారికిఁ గానఁజెల్పుము.

వసి—రాక్షేంద్రా! సుప్రకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్టులున్నాడు?

వసి—ఇదికన్న. ఇదిముక్కు. ఇది దెవియుని నా కేయియునిస్పృశ
ముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిటుమిట్లుకొల్పి వు • ల్కల్కనొనరిగి
మోదబాష్పములను వెల్లు • పూర్ణవిమల
శాంతగంభీరతేజంబు • స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియె చూ • పకైనాకు.

దశ—గురువర్యా! అదియేమి? ఇంతసిల్లవాడువిప్పప్యముగ?
గానరాడనుచున్నారేమి?

ఆ. వె. అరగమూయునపుడె • యంతంతలొకనులో—
విప్పినప్పుడెంత • గొప్పలగునో?
మూట గొంగుటండు • బుడుతఁడెంతగనుండ
సాగియుండ నెంత • సోగయగునో?

గీ. మెటుగూ బానునచాయల • హోరగునోడ
డంబుమీరెడు గుండ్రగ • ఙ్గంబుతోడ
మాడ్చులనుమూట గొప్ప నె • మ్మొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరామఁడై ; • యెసగునాకు.

గురువర్యా! ఈతనికేమిపేరు పెట్టినబాగుగనుండునో తెలిపెదరా?

వసి—సీవు నూచించుచునేయుంటివికాదా? ఈతఁడు సర్వ
జన నయనాభిరామఁడు. కావున రాముడని నేధు పెట్టుము.

దశ—తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి—ఈతఁడు ముందుచేయు హోవకారక కృత్యములను
బట్టి యాపేరింతకంటె దగియుండఁదలచియున్నది.

దశ—అంతయు దమ యనుగ్రహము. గుమిత్రీయుఁడై కయు
బాలుఁడూచిరా?

కావే—సుమిత్రీమృగారు చూచినారు. కైకమృగారుచూడ
లేదు

దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి—రేపటిదినమున నీసరికిరెండవపుత్త్రునికొనియుండువు
జాతకర్మాదు లాలసింపఁదగదు. లోనికి మీరు పొందు. నేను స్నాన
మొనర్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము!

(అడలు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—నరయానదియొడ్డు.

ప్రవేశము—విశ్వమిత్ర శిష్యుడు నారాయణుడు!

వసిష్ఠ శిష్యుడగు శంకరుడు.

శంక—నారాయణుడా! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా! శ్రీరామ జన్మోత్సవములకు మహాగాజా హూతులగుమావిశ్వమిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్ను గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో— ఇరువది వత్సరములై యుండునా?

నారా—అబ్బే! పదుమూడువేడలి పదునాలుగు జరుగు చున్నవో—పదునాలుగు వేడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింత మెల్లగ నడచు చున్నదే.

నారా—

గీ. బాలుకంటఁ గాలంబుతాఁ • బేలువలెను

బ్రాహ్మ ఘనతయందలి యాస • బాలుఁడుంట ;

వృద్ధకంటఁ గాలంబు ప • వృత్తులేడి

రీతిఁ జూపునందలి భీతి • వృద్ధాఁడుంట.

శంక—నీవనుమాటకొంత నిజములాగున నేయున్నది. మీ గురువుగారిని పసిమని రాముఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగి “నేనీ ! మొన్న మొన్ననే కాదంటరా!” యని యాతఁడ నెను.

నారా—కానియప్పటియుత్పవమాలుబహుదివ్యముగ జరిగినవి.

శంక—దైవవశముచే రామ లక్ష్మణ భరతి శత్రుఘ్నుల జన్మోత్పన్నము లొక్క సమయముననే వచ్చినవికావున సంతలేడుకగ జరిగెను. దేవమర్బునకదివేఱుగ జరిగియుండునెడల సీవేడుక జరిగి యుండునా ?

నారా—ఏమో! భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలరా !

శంక—తెలివితేటలలో మనవిద్వజ్జము కవలలవలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్రులు—కవలలు. కైకేయీ పుత్రుఁడు భరతుఁడు.

నారా—అలాగా ! అదినములలో మీగురువుగారి యొద్ద నదియో చదువుచుంటివికాదా ?

శంక—ఇప్పటికి నక్కడనే ననిగ నదియే నేర్చుచున్నాను.

నారా—అంతవినుఁగుడలతో, తెచ్చినవేమి ? చదువువచ్చు మంటలేదా ?

శంక—ఉపాయములగునెంటనే రావచ్చుటను నల్వారిను

మీగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారివద్దగిరి. అప్పుడి
నేనొక యర్థపుష్కరమునుండి జం దెముమడలివైచి రుద్వలుచేయు
చున్నాను. నాకు నాకించె తిరిగితిలో నొకవారముండిరి. తరువాతి
నొకమధ్యాహ్నము సహచారకులుగనుండిరి. ఇప్పుడుసాగుగురువులుగ
నుండిరి. వారికి నాలుగు వేరములువచ్చినవి. ధనుర్వేళమువచ్చినది.
ఉపవిషద్విద్యవచ్చినది. వేయేల ? అటువడినాలుగువిద్యలునువచ్చినవి.

నారా—నీకేమివచ్చినది?

శంక—నెత్తికిఁ జేతులు—కంటికి నీళ్లు—ఒకలికిఁ బేపడెత్తు
పుఁ దట్టులు.

నారా—రాకపోయినప్పునింతకాలము కష్టపడి చదువనేల?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్నదేమి?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—“నీకుఁ జదువురాదు—నివుపోయినగురువుగారివృక్ష
నిన్ననలేదా?

శంక—అనేక పర్యాయములు.

— నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేకు?

శంక—విస్తర్భుక్తులులోను వీవు గోకుటలోను విశేషవిద్యాం
నుడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నానుకాబోలు. కాని యివ్వు
జేమియు నుత్సవములులేవుకదా! మీగురువుగారిలవచ్చిరి?

నారా—అదినాకెల్లు తెలియఁగలదు?

శంక—పోనీ—నీవిట్లు వీధివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యి
యమునః దెలియునా?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికిఁగిరి,
నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా రీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేనను
కొందును.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికినష్టమచంద్రుఁడు, నైధనతారకాదా ?

నారా—ఎస నేమి ?

శంక—పమయు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్ణుంభము.

తృతీయాంకము.

—o—

ప్రదీపము—రాజనభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వామిత్రుడు.

విశ్వా—అట్టులాడుటన్యాయమా?

దశ—కాకేమి? దయయున్నవారైనయెడల నింతకాలము
నకు దయచేయుదురా?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గార్కుఁ కేళ్యదాఁటు
కన్నులుఱ్ఱుటలూరుచు • గంతులిడును
ధరణికలరునాకర్షణ • నగ్నిమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె • తాపసేంద్ర!

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ • కలనఁబట్టి
యితరకర్షణ శక్తుల • నెగుడుచిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి • తంబటందు
దయయెసరులోని దైవత • త్త్వంబుగాదె?

విశ్వా—(వత్సను) సమీచీనముగఁ బలికితిని. సంకోషించి
తిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాడవగుటచే నీవుచేసిదయా
తత్త్వోపన్యాసార్థము నీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో!

దశ—(వత్సను) మహద్విచంద్రమా! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ—నాకు మీయెడల గలయది భక్తి. అందుచేత—

(సందేహించును.)

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయుత్తరము నీకేసంతుష్టికరముగ లేనట్లు
కనబడుచున్నదేమి ?

గీ. ఈతవాల్తైన నెమరైన • నీతగ్గాడె ?

చూపుకొందైన మీదైన • జూపుగాడె ?

కొండ నెక్కుటైనది • గురునైనది

గమనకలనా పనక్తి, యె • క్కటయెకాడె ?

గీ. శివురిబూజించు పూలకు • జెలువసిగను

ముడుచుపూలకు భేదంబు • నుడువనగునె ?

ఘరులయందలి యనురాగ • కలనభక్తి ;

యదియె యితరులపై గల్గ • నగుచుదయంగ.

గీ. క్రిందిమీది పోకడలను • జెందియుంట

బట్టి రాగము భేదత • త్త్వింబుంగనునె ?

యాపగాపిరపూరవే • గాధికతకు

దానిలో మాటువడికి భే • దంబు గలదె ?

దశ—(నవ్వుచు) మానిసత్తమా ! అందువలన నేనే మిమ్ము
దరిపించుటకు రావలసియుండెను, క్షమింపుడు.

విశ్వా—అట్లుకాదు.

గీ. కృతనమస్కృతియానవ్వు • డీకరంబు

దీరినైనను నిదిదీరి • నైనగలియ

వచ్చు ; వర్షోదయమున, • నబ్జంబులరకు

జానినిదిదీనినది చేర • నగునుమింట.

దశ—మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవద్ది నిమ్మునేచింప
వలసియందెను. కాని—ఒక్కయంశము తమతోమనవి చేసికొనక
తప్పుదు. నిజము మనవిచేసెదను.

గీ. శ్రీఃఘూర్వహుఁడి బవెలఁసిది ముఁదలు

కనులకఁజునుదీర నెఱఁగఁ • గాంచుటందు

నీనులలరఁగఁ బలుకులు • వినుటయందు

నునుబులకలూరఁ దొడఁ జెట్టి • కొనుటయందుఁ

దనివిడిఱఁగఁదలమూరు • కొనుటయందుఁ

గొంజపులుదేర ముద్దిను • కొనుటయందు

మారుపుమారుపుగఁ జెక్కిలి • పుడుకుటందుఁ

దనుపు హాయిగఁ గఁగిలి • కొనుటయందు

ఒక నిమసమాతనిని గాన • కుండు నపుడు

రామ! రఘువీర! రామవా! • రామచంద్ర!

యనుచు నోరారఁగాఁ బిల్చు • కొనుటయందు

సమునిటును నాతినివెదకు • లాడుటందు

తెప్పి లేకు, పిఱిక లేదు ; • విరితి లేదు ;

అపుదల లేదు ; తుద లేదు • వాద్దు లేదు ;

అలపు లేగు ; పాలపు లేగు ; • నిలుపు లేదు ;

చాలు చాలులే ; దిశ సరి • సరియు లేదు

సర్వరాజ్యశాంతి బులు • చప్పఁబడియె ;

గొఱకొఱనుచు నుమంతుండు • గొఱఁగుకొనియె

వహ్ని త్రోవొలులును జల్లఁ • బడియె ; మాని

విభుని యూగుపు కాసంత ♦ వెచ్చబడియె
 ఇన్నియేల? రామునిగాంచి ♦ యితగాగఁ
 బ్రాచులూడెడు నేనెట్లు ♦ రామునిదిచి
 దివికిఁ బోదునూ యనుచు సం ♦ దియమదోచు
 నెవరు లేరుకావున నంటి ♦ నిట్లుమీకు.

కన్న రాముని ముగ్ధుడాట లేకుంటచేఁ గాలుగుమృతము దాటలేద
 య్యెను. ఊమింపుడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—పెంటనేనిమృతపడి) రాజా! మహద్వప్త
 వంతుడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
 విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
 సిరికిఫలము; తేజోరూప ♦ గురుగుణాద్య
 సుతపరిష్కృత సుఖమే సం ♦ స్మృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్తులఁ గాంతురు. ఈ
 రాముడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండిన యెడల నాకింత వెట్టి
 యుండదేమో?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠుఁడ ♦ నోవధాన
 మున శిరముఁ జేర్చి మోదాద్ధి ♦ మునుకలిగును
 జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిద్యుఁడ ♦ శీర్షుడగును
 బోవలయుచేగనని చీట ♦ మ్రొక్కుకొనును
 లీలకొఱకుఁ జేకట్ట యు ♦ వాలికగును;
 గడ్డి లేకుండినను వృద్ధుఁడ ♦ దవనీబడును.

యువకు చెవులకు గానమాంతో శ్రవ్యమౌడు ;

ముక్కుటూపిరియగువాడు • ముదుసలికిని.

విశ్వా—(తనలో) ఇతఁడు శ్రీరామచంద్రానిష్ఠిప్తప్రాణుఁడయినాఁడు. ఎంతసేపు తదనురాగాభివర్ణన మేచేయుచున్నాఁడు. ఇతని మఱియొక మాటలదారిని బెట్టుటయేకిష్టముగనున్నది. (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! సుతు లందఱకు సుధాసన్నిభులే. అందులో నీకు వార్ధకమునఁ గలుగక కలుగక సంతతిగలుగుటచే నీ కట్లున్నది. అదియాశ్చర్యముకాదు. అదిగాక-శ్రీరామమూర్తి సంగపరిత్యాగులే. వాంఛించునంతటి కళ్యాణగుణ సమంజసుఁడగుటచేఁ గన్నవాఁడవగు నీకట్లుటమిక్కిలి సహజమే ! నీవు నాయాశ్రమమునకు రాకుండుటకు రామస్నేహయేకారణమని చెప్పితివి. నేనైనఁ దఱచుగవచ్చి నిన్నుఁ జూడవలసినదే కాని—

గీ. ప్రభుఁడు తనయెడ దయగల • వాడటంచు
బడిబడిగ నాతనిని కేర • సలనుండను ;
ప్రక్కఁగూర్చుండు మన్నను • బ్రభునికెదుట
వాసియగుదూరమున నిల్వఁ • బడఁగవలయు
ఎదుటఁ బడినచ్చెఁ జూలు ; నింకేమియనుదు
దుకుదుకుకున నెల్ల వ • స్తుఁను ముక్కు
దూర్చి, విభుకర్ణమునమూతఁ • జేర్చి, మిగుల
దడబడలునేయ ససుల పో • కడయెతుదకు
ఉర్విభుదిత్త మొక్కలా • గుండ ; దెప్పు
దత్తనికి మనోవ్యధలు కోటు • లైసనుండు ;

నతనినుది చలించును రావి • యాకు రీతి,
నింద్రాగనువట్టులట్టె భే • దించునతము.

అదియుగాక—

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు • చెవినిబడెడు
నిమానములదెబ్బ నెవరు గ • ణితురయ్య
గంట కంగుల లెక్కింతు • కర్ణమొగ్గి ;
అతిగ దొంలెడువాని మ • ర్యాదయంతె.
అట్టివానికి సర్వం స • హానినాథ
ధర్మదాక్షిణ్యగాంభీర్య • ధైర్యశౌర్య
కుఖగుణంబులు మదికెక్కి • ముద మొసంగవు
పల్లెవాని కంబుధి హోరు • ప్రేమదమగునె ?

దశ—అందుచేత నాయొద్దకుఁ దలచుగరాక మిమర్యాదను
గాపాడుకొనుచుంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుర్విధవుల నాశ్ర
యించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సేవిచ్చినమాట లొకప్పుడు
తెల్లవచ్చునుగాని—అఁ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు
మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

నీ. ఆరణ్య వీక్షులై • యాగముల్సేయ నా
సురబాధలేకుండ • జూచునేవ
నిశ్చింతప్రేమ • నిష్ఠులైయుండ జా
తులబాధలేకుండు • సలుపునేవ
దానవరికియీ • నూనులైయుండ స్వ
ల్పపు పిత్తిముఁ దొడు • పడెనునేవ

తీర్థయాత్రాదుర • దేశాలనుండ నా
 శ్రమకాలికా రక్ష • జరుపునేవ
 నేయవలయువాడను గానె? • నేయకొఱకె
 శతమునకుఁ బడునార్వరు • సగడపఁ ఘ
 లాలినిచ్చుచుందురు గాదె? • యందువలన
 నేనె మీసేవకుడగాదె? • యిద్దచరిత !

ఏమి సెలవు? నేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనుజీటికిమాటికొకనిశ్రమమిచ్చువాఁ
 డనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయిరను నేనే సహించి యూరకుం
 దునుగాని వానినిఁగూర్చియేమియుఁ జింతించువాడనుగాను. ఒకనితో
 బెదవిని గడపువాడనుగాను. నాస్వభావమును నీవుజాగుగ నెఱిగియే
 యుందువు.

దశ—అయ్యయ్యో! సామాన్యశ్రమములనయిన సహించి
 యూరకుండువలసిన యావశ్యకత నీకేమి కలిగెను? తామిచ్చటకు
 దయచేయవలయునా? శిష్యునిచేవార్తనంపినబరుగుబరుగునరానా?
 మీకష్టనివారణమునకై యుపయోగింపని నాతనువుతో నేమిఫలము?
 అదిగాక —సాధుశిఖామణులగుమీరు బాధపడుచుండ నేను బెరిసి
 యయిన తెలియకనయిన యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యశ్లేష
 కరము?

విశ్వా—ఇక సహనశక్తికి మితి ప్రతీకారసమర్థతకు మితి
 నిత్యతపోవిధ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు
 మహాపద యేరియయి సిద్ధించినప్పుడె యింక దప్పదుగదా యానా

యీసంగతి పరిపాలకునిచెవిని వయివఃపోయిన నాతఁడేమి చిన్న బుచ్చుకొనునోయని—చెప్పకొనుటకుమాకుఁ బ్రభునికంటెభూలోక గతి మరియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి—“చెప్పదునా ? మానుదునా ? ఆతనికిబృహది కలుగఁజేయుదునా ? నేనే యీబాధ పడుదునా ? ” యని నాలోనేను దొక్కుదులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాధాంతము లొనర్చుకొనుచు మూడువకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్ప కుండినయెడల లోకులు సన్నేదూషింతు లేమోయని—సంశయించి విధిలేక—

దశ—మునిచంద్రిమా ! నీకింతిసందేహమేల ? తొక్కులాట లేల ? ఎంతమాట ?

విశ్వా—రాజేంద్రా ! “దేహి ” యనుటకంటె హైస్వ మున్నదా ? అంతకంటెఁ గట్టమున్నదా ? అంతకంటె మహాపద యున్నదా ? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా ? దేహి మానవప్రాణముల సంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు మఱి యేదయిననున్నదా ? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగము ముందినికాదా ? నేనేమి యధముఁడనా ? నీచుఁడనా ? తపస్సామ ధ్యమచేనివ్వును బ్రహ్మాస్త్రినియినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా ? రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా ? సకల రాజభోగముల సనుభవించినవాఁడనుగానా ? విశేషవితరణ విద్యా శీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా ? నేను—అట్టినేను “తీసికో ” యనిననోటితో “దేహి ” యనఁగలనా ? “ఇదిగో ” యనిన మొగ ముతో “నిమ్రు ” నఁగలనా ? ఇచ్చికచేతితో పుచ్చుకొనఁగలనా ? సందేహమే ? తొక్కులాటయే ? ” యని యునుచేల ?

దశ—తాపసేంద్రా! “దేహి” యనుటయెందులకంటి? మీరు దేహియనువారుమీరుకారు; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాపించు వారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలచాల్సి మారుమాటాడక నిర్వహించు నేవకుడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములుమృదువులైన వర్ణములుమృదువు లగునా? శుంక దొడ్డిసంభాషనకుఁ బండితుని పాఠింపకమునకుఁ బ్రధానుని బహుశృతికి శబ్దభేదమేకాని యంతకంటె నేమున్నది? పరమార్థమునంతయు ముష్టిచేకదా? తపస్సంపన్నుడనుగాననన్నుఁ గూర్చి “యాజ్ఞ” యని గొప్పమాటగ నంటివి. బాగుపడఁదలచిన ప్రభుడవుగావున నిన్నుఁగూర్చి నేవకుడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యథార్థముగనీవు ప్రభుడవు.—నేర్చితి. దేహి యనుటకే తెలింది తెలింది వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయిసాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యా! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాదించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వై ఖరిసిజూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెడవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడనీ! తాటకయజ్ఞశాలగగమునేయనీ! మోరీమఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గుఱియనీ! సుబాహుఁడు ద్వాపారుడై నామొగమున నిప్పులు కుప్పలుపైయనీ! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమిరానీ! ఏమి రాఁబోవనీ! దేహి యనినవిమృత లేదనియందువేమా? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాడు).

దశ—(అతనికడ్డుదగిలిచేతులువట్టుకొని) లేదనుటయే—
లేదనుటయే—ఎప్పుడైనా నట్లంటినా? సందేహించవలదు. వలదు.
వలదు. వెంటనే మీయభిసంధియేదియో యాజ్ఞాపిస్తును.

విశ్వా—లేదనవచ్చును. తప్పేమియులేదు. నాసామ్రాజీ
యొద్దనేమిదాచుకొట్టినా? రాజసరామ్రాజుసారముగనొకపుడూ
యవవచ్చును. మఱియొకపుడుహుహూయనవచ్చును. ఇట్టిది
రాజవయిన నీయొక్కనితలనేపుట్టినా? రాజనీతి రహస్యక్రియము
నేనుగూడ రవ్వతల మెఱిగినదేకాదా?

దశ—మీరుముందుకూర్చుండుడు. (విశ్వామిత్రునిగూర్చుండఁ

బెట్టి) వినుఁడు—

గీ. స్వామి మాపూర్వదౌ హరి • శృంగురక్షణల
ధరణి ధారవోసెనటులీ • ధరణినంత
మీ కొనంగుటెకాక నా • మేని జీవ
ములను గోస నిచ్చెద • ముదమతోడ.

విశ్వా—(చిలునవ్వుతో) “ముదమతోడ” ననికూడ నను
చున్నవా? అట్లుకూడఁ జరుపుకొనఁగలవా?

దశ—(నవ్వుచు) హరిశృంగుని సత్యహరిశృంగునిఁ జేసిన
వారెవరు? ‘జరుపుకొనఁగలవా?’ యని నన్నడిగెదరే? జరి
పించుకొనుభారము మీదే.

విశ్వా—(చిలునవ్వుతో) అంతలోననే యహంకృతిని వదలు
చుంటివేల?

దశ—(చిలునవ్వుతో) మీయాధిక్యము నభినుతింపుచున్నాను.

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుచు.

దశ—(కూర్చునుండి) నుబాహు మాకిమలంత ప్రియలులై,
దురద్రావతిరేకులై మిమ్ము బాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగుచుగ) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాల ముపేక్ష యేలచేసితిరి?

విశ్వా—నానిని మఱియొక మహావీరునిచే బంపింపఁ దలఁచి
యిట్లు సహించి యుండవలసివచ్చినది.

దశ—(అందరతో) ఆమహావీరుడెవ్వఁడు?

విశ్వా—నుజెప్పరున్నారు?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) జామద్గ్నిరాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికొఱ కిక్కడి కేలవస్తును? దాశరథిరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆ! ఆ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన సయనాభిరాముఁడయిన
మనరాముఁడే. సుగుణసూ నారాముఁడయిన మనరాముఁడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊ! ఊ!

విశ్వా—మారిచ సుబాహు పథార్థమై—మదీయ సవనరక్ష
ణార్థమై—మనరాముని నాతోనిపును బంపుము. ఇదియే నాకోరిక.
ఇంచుకొఱకే వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇంకఁగొనియేల? ఆతని బంపుము.

దశ—(గద్దపికతో) అ అ అటులే—మ—సె—ల వాని
నెడలఁ దప్పనా?

విశ్వా—నాసెలపుమాత్రమేనా? నీవద్యనముకూడ నెఱప
నదికావా?

దశ — ఆలాగే — ఊ — అటులే — ఊ — మీయిష్ట మటు
బుడఁ దప్పనా ? మాటవరుస కడుగుచుంటినిహితాత్!

విశ్వా — రాశేంద్రా ! ఏల ?

దశ — మనరాముఁజే — ఏది ? మనచిన్న రాముఁజే — మనయిత
రాముఁజే — మాంసలనుదమత్త మహాసురమారణమొనర్చుట — ఇ!
పసివాఁడు ! ఏది ? కుట్టవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతసగముకంటె ♦ నింతపీరిముమేలు

ఘనమనంతి పూవు ♦ కంటె జాజి ;

బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్క-పూజ్యంబొను

చిన్న పెద్దచింతఁ ♦ జేయుదేల ?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమేకావ
చ్చును. కాని, యెదురుకొనుటకు దేహాన్వర్థినుయేది ? బూరుగొక్కటి
విలుదుకొనివడినయెడల నెంత తులసివము దగమెపోవును ?

విశ్వా — రాశేంద్రా ! అట్లనుదావేల ?

గీ. పూజ్యతాతీక్ష్ణతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు

చిన్నయెవనైన సత్వంబు ♦ జేరుఁబ్రాయి

కనుగ, నలునొత్త యిగార ♦ కణము దండ

కామహంకుజరాజము ♦ గ్గాల్పలేదె ?

కన్నతండ్రివగుటచే రాముని మహాతైఱుగక యట్లనుచుంటివి. సందే
హింపకుము.

దశ — క్షమింపుఁడు. కన్నతండ్రి వగుటచేతనే యాతనిశక్తి
యుక్తులు బాగుగ నెఱుఁగుదుననుకొనుచున్నాను. ఆశీర్వాదింపవలసిన
మీరు చిన్నచిత్తను బట్టుకొని మహాత్ముమహర్త నెడలేల ?

- సీ. పాడుగువాడేకాని • పాడుగున కన్నవైన
యొడలింక జేయని • బుడురవాడు ;
ఘనముల్లా నిడుదతా • కనుల వాడేకాని.
బెదరింకదీరని • విన్నవాడు
కళుకుతా గడుగుచే • క్కిలవాడేకాని
పాలింక జిలికెడు • పాపవాడు
పాడవుతా వంకతా • బామలవాడేకాని
చిట్టించుటకరాని • చిన్నవాడు.
- గీ. చిన్ననవులచెన్నుల • వన్నలూడె
కాని యట్టహాసముసేయ • లేనిచిలుక.
సాగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ • న్నిగలవాడె
కాని పిల్లజుట్టుననింక • గ్రాలువాడు.
- గీ. వెరుక సామిత్రి ముందు నై • వునను భటుడు
నెవనియొండనియొడ నడు • గిడనివాడు
తల్లియొకవంక నొకవంక • దండ్రిచేత
బాచువకుండిన యెక నిద్ర • పోనివాడు.
- గీ. గొటివిశ్వయేనూటిగ • గొట్టజూల
నట్టి యతఁ డముద్రనుజిమ్ర • గొట్టుకొల్లు !
కుండబంతియే గుఱిపెట్టి • కొట్టలేని
బాట్టెడనురవిరుల తలల్ • గొట్టుకొల్లు.
- సీ. క్రుద్ధయై తాటక • గుద్దెను గుద్దెను
కూర్చి నమ్రయొనంగు • కుకుములగునె ?

అలసుబాహుఁడు నేయు * బలుచ పేటరబులు
 మురిపించి నేఁబెట్టు * ముద్దులగునె?
 మారీదఁ ఘోరాగ్ని * నారాచ వారంబు
 మామయిచ్చిన రత్న * దామమగునె?
 రణదేవత యొసంగు * రక్తార్ద్రవనసంబు
 తాతయిచ్చిన పట్టు * తాపితగునె?
 బాలుఁడెక్కడ? యంజను * శైలకాల
 కఠిన దృష్టాకరాళ వి * గ్రహ వినిర్భ
 రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా * ధ్యక్షులేడ?
 పూల వేటిలులఁబగులునే * పులులతలలు.

మహాత్మా! లట్లు యోచించుచున్నా రేమి?

విశ్వా—ఇక ముందేమి చేయవలయునోయని—

దశ—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు? దాసుఁడు మహా * హీనదేవ

దానవానూనజన్య సం * తానమునను

కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి * గడినిదీఱు

గండ్రొడిదె వచ్చుచున్నాఁడు * గానఁ బడుఁడు.

(న మస్కరించునో)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ * నాటికకును

ధరణవాక్యముఁ జెప్పించి * ప్రబలబాహు

బలనుబాహు మారీచాది * ఖలులకెల్ల

దర్శకయ్యలనిచ్చి వ * త్తమవిరాస.

(లేచును.)

విశ్వా—రాకేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుడే జయ • పర్యమొంద
గురుని ఘనత వేమడుగులు • మెఱయకున్నా ?
శిష్యు నెడచేసి గురుడంట • సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని • గురుతయేది ?
అధిపులాత్మక క్త్తిని మంతు • లందునిల్చి
యవనిబాలింతురనుట నీ • యనుభవంబే.
కాచగోళంబుగుండఁ బ్ర • కాశ మొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతో • తెలియవొక్క!

దశ—(దైవ్యమున) రామచంద్రుడు వయఃపరిపాక సంపన్నుడయినయెడలవీరస్సమాటలు చెల్లఁదగినవే. ఆయ్యయ్యో! వట్టి కసుగాయవలన మీ కేమి యుపయోగమిది ? మహాత్మా నేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. పిన్నపామునైనఁ • బెద్దకజ్జను గొట్టి
వలయునంచు జనుల • పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టి • జిన్నకజ్జనుగోరె
దేల ? గోలలీల • మేల మేల!

విశ్వా—తేజమే ప్రభావమగు వస్తువులఁగూర్చి చిన్నపెద్ద చింతచేయవలసిన పనిలేదని ననిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు కాటంపక యిట్లు పలుకుచున్నావు. నేను గోలనో, కొంటనో, కుమారి నో, గురుడనో, రామునిఁ గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉన్మత్తరనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ ! అంటిని.

ఇదిగో ! ఇటుచూచుడు మహాత్మా !

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుకనై— నానుగుణాభిరాముడైనదిన్న
రాముడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైతప్పుడు నేనవచ్చిన
నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున
నాకొడుకుతో నొకొడుకును ముందెప్పుడైన బంపవచ్చును. లెమ్ము.
సీత్రసుఖమున నుండుము. నేజోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా! కూర్చుండుడు. తొందరగా లేచి
పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగ నెఁడఁ యిదెఱిసి ♦ కొమ్మనుటకు

ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ ప్రభులేకాదు

అటుపదివేల యేండ్లెడ్డి ♦ ప్రాణమునకు

బ్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రభమనుతుడు.

తొందరయేల ? అలాచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడ
నిండు. ప్రాణములు కుదాటఁ బలుచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత
నొందినదినుండీ ! మీరు రామాని గోరుదురని స్వప్నమాననయిన నెఱుఁ
గను జూడీ ! అయిన నేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ
గలనా ? ఆహా ! మహాత్మా ! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయునుభంగ
మునకు దాటక యెక్కడదాపురించినదండీ ! మహాత్మా ! అట్లేమి
యాలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియు లేదు.

దశ—ఏమియు లేనేలేదా? “కావలసినది యనుకథండనము కదా? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతనిబాధించిరామునిదీసికొని పోవుటాదులకు? చిరకాలమునకువంతతిగవినివా? అందుపైఁబాగు వలదని కన్నతండ్రి యపకకునముగ నాంగోళివడుచు బాక్కులాడు చుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో? జాయావడయంబులు దైవాధీనములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రబలులు. రాముడు వట్టి కనుగాయ. ఏమో! ఎందులకయిన మంచిది. దశరథున తీసికొనిపోదో మని మీరాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీముఖవై ఖరిచూడ నాకట్లుతోచినది. మహానుభావా! ఈయాలోచనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున శక్తిమోటు పుట్టిన నట్లయినఁ దళుక్కుని యడఁగిపోలేదా?

విశ్వా—లేదు, నీకట్లుతోచుటధర్మము.

గీ. కాలరుడు మడిగలపాము • గాంచు నెదుట ;

విరహి యెదుటఁ జూచునులోపఁ • వెలయు ప్రియను ,

మెదడులోని స్వర్గముకవి • యెదుటఁగారు ;

మనసుచూడు మన్నట్టు లే • కమలుగాంచు.

దశ—అటులయినఁ బోనిండు. కాని—ఒక్కచిన్నప్రశ్న మడిగెదను. తుఱియింతురా?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ—సందర్భశూన్యమగు వాక్యములున్న మినింపుడు. మీరే దశరథుడనుకొనుడు. నేనేవిశ్వామిత్రుడను. నేనేమీరాము నదిగితిని. ఎటుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టిస్థితిలో మీరెట్లు మనుషులో గుఱ్ఱులు పడుదురా లేదా?

విశ్వా—ఎట్లు?

దశ—కన్ను తెలువనిరాము. నీమునియడిగినాడేమి? యడిగి
సంతమాత్రమునఁ బ్రశ్నక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోటఁబడవై వ
వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తియొడిగి, రాముని యశక్తియొడిగి
చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రాముని గట్టకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల
క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కాసంత వెచుకముందు నాలోచించుకొననక్క
రలేదా? రామునే తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యా మునీ
శ్వరుని కెందులకు? నేనుపోయి రాక్షససంహారమొనర్తును; లేదా
రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుడై యుండును
గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీరఁడాత్రీ
పడుచుండగా, నాముందుగతికై నారామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడ
దా? ఇవితప్పా? * అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ
గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగుసాకాదా?
సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—విహికలంపటతా శూన్యఁడనగునేను—జరకాలము
నకు సంతానలాభమొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్ర
గుణాధికముగా ననుభవించు నీమనస్థితి నెట్లుహించుకొనిసానుభూతిచే
నీహాసమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితివీదియే. ఏసంసారియు
దానిననుకరింపలేనప్పుడు నన్యాసినయిన నెట్లు నేయఁగలనా?

దశ—మీరు నేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటక
పాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను
గూడ ననుకరించుటలేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ పత్రమగునా?
చిత్రపటము మానిసియగునా?

దశ — కాకపోనిండు. ప్రధానవస్తువును జ్ఞప్తి చేయుటకయిన జాలియున్నవికావా? అందుచేమీరు తెలుగు నిమునములు నేనని భావించియట్టి నన్ని వేశమున మీహృదయవిధ మెట్టులుండునోకానంత సెలవిండు.

విశ్వా — ఈనాటకము సాగుచున్నదా?

దశ — నాయెడల మీదయ తప్పనటులే.

విశ్వా — అటులేననుము. “ ఈముని రాము నడగినాడు. ఇచ్చెదనని బాసచేసితిని. నేను వచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాడు. రాము నీకుండినయెడలఁ బోయెదననుచున్నాడు. ఈముని మతిలేని వాడుకాదు. మహాధీమంతుడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాశ్రుశాస్త్ర కళాకాశలకర్మశుడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముడు కేవలము నిరుపయోగుఁడైయెయుండునెడల నిట్టివివిధమహాశక్తిసంపన్నుఁడేల యాన్యధ్యునిఁ గొరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును చేసికొని బ్రదికి యుండినంతకాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి ఖిలవలయును. తండ్రినగుటచే నాకారనిమాహాత్మ్యము తెలియుకపోవచ్చును. ఒకవేశమాట వరుస కారనిలో మహాత్మేమియు లేదనియే నున్నాయును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుడు మహనీయ మాహాత్మ్యసంపన్నుడుకాడా? సృష్టికిఁ బ్రతిస్పృష్టి చేయఁజాలి? భూతలవిధాతకాడా? అట్టియూతఁడు మనరామునకెన్ని దివ్యాశ్రుములొనఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచేరాముడు రాక్షసులను సవలీలగ గెల్పు నేమో? ఎవఁడెఱుఁగును? ఇంక నేయేశుభములూ మునివలనఁ కలఁగునో? ” యని దశరథ శైలూషుఁడనైన నేననుకొందును.

దశ — (తనలో) ఇంతపని చేయుటకితనికి నమర్తతగలదు. కాని

యిష్టమున్నదో లేదో యెవనికి తెలియును? యాగార్థము శారిత్రం
ద్రునియొద్ద భవముగొనినది; దాని నాతనియొద్ద నేయుండుట కొఱ్ఱించు
కొని, మాయచే రాజ్యమును భారపోయించుకొని దానినసామ్రా
జ్యై భార్యార్థంబునమ్మించిన మహానుభావుడు! లోహితాశ్వని
జంపించిన యాతఁడురామచంద్రునేమిచేయునో! ధారాశతయున్నది;
మాయయున్నది. కరుణయున్నది; క్రౌర్యమున్నది. రాజత్వమున్నది;
బ్రహ్మత్వమున్నది. తామసమున్నది; సాత్వికమున్నది. సమస్తరగని
హేమ; సమస్తరగి నవాడు. ఎట్టులయిన రామునిదనతోఁబంపుటకై
యిన్ని సూతలు కట్టించినాడెమో? ఎవఁడు చెప్పఁగలడు? వసిష్ఠ
భగవానుని సూక్ష్మపుత్రులను బూడిద నేసిన పుణ్యాత్ముడు! నా
పైనాతని కేమియుఁ గోపము లేదనుకొందును. ఏమో! ఉండిననుండఁ
గూడదా? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చుటనుండునెడల నీతనికి నాతనికి
మాటపై మాట కలుగునేమోయని యాతనికి రహస్య సమావేశ
మొనఁగితిని. ఇప్పుడాతని నిటకు కమ్మనుటెట్లు? రానియెడల నాకీ
సంధిని గర్తవ్యముపదేశించువారెవరు? ఇంతసేపు తనతో మాట
లాడఁ నాలో నేనేనెయ్యో యాలోదించుకొనుచుంటినని కాబోలు
నప్పుడే యాతఁడు దుమధుమలాడుచున్నాడు. ఏమి చేయుదును!
(ప్రకాశముగ) మహానుభావా!

విశ్వా—ఏల?

నక—యీమాటలు పేతుపటిమచేలింకములై యున్నవేకాని
యర్థకానురాగ రసార్థములుగలేవు. మఱియొకమాట. రాముని
మీమెంట దీసికొనిపొందు; కాని, రామునితో ననుగూడ వచ్చుట
కనుగొనింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నవ్వుచు) రామునకు సాహాయార్థము
గినా!

శ్రీశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా?

విశ్వా—మఱి యెందులకు ?

దశ—(తనలో) నేనుగూడనచ్చుట కీతఁడ యింకరింపకుంటయే యీతని మా యోగ్యతేతముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమిమునిఁగెను ? నమ్మదగదు (ప్రకాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమృతయెడఁజూపునిల్పిమా • తాడుచుండ

నల్లుమాటాడి ననుఁ జూడు • మయ్యయిట్లు

లనుచుగడ్డము గ్రహించి • యేలేనిమొగము

నాయెడకుఁద్రవిప్పకొను నెట్టి • నయ్యనేను.

విక్రమేమాట! రామునివిడిది నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర • మునకువచ్చు

పిదపదివ్యమహానంద • పదవిగొన్ని

వత్సరములొందినాడత • ర్వాతనంతే

కాని యేమొ; యేమున్నదీ • కంపతొడుగు

నందశుచు గొంత విసుగును • జెందినాడఁ

గొడుగులికఁబుట్టరను చింత • వైదముపిదప

బ్రదుకనగఁగోత; చావనఁ; • బరమమదము

గాఁగఁజూపు చావో యంచు • వేగినాడ

రామచంద్రుడు తల్లిగ • గృహమునఁబడఁగఁ

దిరుగనరులతోఁ బడినాడ • మఱలబ్రదుకు

కొలదిగాఁ దియ్యఁబడెనార్పు • కొనుచుఁబోతు
నానలోఁ జిన్నిదలపడె • సయ్యవినవె.
మనసుపుష్పింపరాముడు • కనులఁబడఁగఁ
బొల మున్నీరుగాఁ బొంగి • పామరత్వ
మలయుద్రేకముసమీద • సట్టెపడియె ;
నార్చిదిగబడె, మృణిమాట • యడుగుఁబడియె
శాత హేమంతమునను వ • సంతమయ్యె
తరణి గుంతువేళను భర • ద్వాడపక్షి
మేలుకొల్పుపాడెను దర్ప • రేలఁ బొడ మె
బూర్జచంద్రిమ నేనురా • మునిగనంగ.

మహతాత్మ!

శ్రీ. బ్రదుకుకొఱకు నేను • బ్రదుకుటలేదు నా
కొఱకు నేను బ్రదుకు • గోరసయ్య
రామచంద్రుని కొఱకె • బ్రదికియుంటిని రాము
గననిక్షణముగాల • గతినిగాంతు.

మొయిప్తమునచ్చిపట్టు నేయుడు

విశ్వా—నీమాటలు వింతగఁగనఁబడుచున్నవి. ఇంతకుముందు
నీవేనా వెంటపచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని
బాసిన నిముసముననే నిశ్చయముగ మరణించువాడవయిన, రాముని
విడచి నా వెంట నెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ—(తెల్లవ్రాయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట
నంటిని. స్థూలముగనంటిని. తరువాత కొంచె మాలోచించుకొని
వమోద—అ! అందుమోదనే కాఁబోలు—అట్లు నేయుట కేనాకు

శక్తి లేదనినోచుటచే నాతోరాముని వెంటబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాఁబోలు. — మనసు కుదుటలేదు. ఆ! అట్లుకావనితోచుచున్నది. నేను మీ వెంట వచ్చెదనన్న మీరురాముని దీసికొనిపోవుట మాని వైచిత్ర రేమోయని మొదటనటులన్న మాటసత్యము! రామునిమీకు విశువదలఁచుకొననియట్లు నాకుఁదోచరామునితో నన్నఁగూడఁ దీసికొనిపోమ్మని మిమ్ముఁబ్రార్థించియుండును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియూ? మఱియొక కల్పన మున్నదా? యొక గొంచెమాలోచించు. మఱియొక చిత్రమున్న యల్లక మన సునకుఁ బాడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుట యూ? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయూ? దాని పై మఱింతనాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయూ? సత్యమున కెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయమొనర్చితివి? మొదటిమాటరెండవదాని వలనఁబడనమా? రెండవది మూడవదానివలనదిగదా? సెబాస్! సత్యాధారమైన సూర్యుఁ డాదిపురుషుఁడగు పంచమన నుద్భవించిననీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁగోసి యర్థికిచ్చిన మహానుభావుని కులములోబుట్టిన నీవు—సలుసంతయసత్యమాఁడవెఱిది. రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యాపుత్రులను విక్రయించుకొని! తన్ను మాలవాని కమ్ముకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁడేతి మీఁదుగ ఁండించుటకు సిగ్గుపడిన నర్వ జగద్విక్రాంత యశస్సం. పన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కుపశాఖవైన నీవు—తన యిల్లాలినే యొకనికి దానమిచ్చినయనన్యసామాన్య పదాన్యగ్రహిణుడయిన రఘుమహారాజుగఁడైపై నెక్కిననీవు—మీకులమున కాధార మయిన సత్యమును—నర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—జైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఁగి!

దశ—మహానుభావా! తమియింపుడు! అట్టిసత్యమును

విశ్వా—ఇమ్మచెప్పిన మూతఁడుగూడ మహాతపశ్శాలియైనది
మీయానతికిఁ గానంత నేర్పితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడే
మాటలవలన, నన్ను స్తుతిసేయుటలేదు. ఇమ్మచెప్పకుండ నీయలేక
పోయితివిగదా యని నీన్నెత్తి పొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడై న. వేగిర
వకుము. రాసునిటకుఁ బిలిపిపుము.

దశ — ఎవరక్కడ ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ — రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరమ్మా.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప) వేళించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ — రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁజూపి) తాతగారికి
నమస్కరింపుము.

రాము — మహర్షి సత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా — వత్సా! కల్పానితము.

దశ — లక్ష్మణా! నీవుగూడఁదాతగారికి నమస్కరింపుము.

లక్ష్మణ — నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు
కారు.

దశ — అటులనుటలేవ్వు. నమస్కరింపుము.

లక్ష్మణ — ఊహన. మాతాతగారికింత పొడుగుగడ్డములేదు. ఈ
నమమ నేను జూడలేదా?

దశ — ఆతాతగారు మగధ జేత మహారాజగారు. ఆయన మీ
యమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈతాతగారుమరియొకరు. ఈయననాకుఁ
పితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ — మహర్షి చంద్రమా ! నమస్కారము,

విశ్వా—(నవ్వుచు) వత్సా ! కళ్యాణమస్తు!

దశ — గాఢిసందనా ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులద్వలు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుడు లంక. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటబెట్టుకొని పోవేయవలెను.

విశ్వా—అడిగినంత యిచ్చునాడే మహాదాతయగుచో నంత కంటె సధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో !

దశ—నామను నాపిల్లలకుఁ దమ యాశీర్వాదము తక్కువేట క్కటలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితోఁ బోవలెను.

రామ—చిత్తము.

లక్ష్మ—నేను మాయన్నగారితోఁబోవుదును.

దశ—మహాత్మా ! బాంబరు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుడు. (అలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెట్టిపడఁదగదు. నాయనలారా. సన్నొక్కడే కాంగలించుకొనుడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌంగలించుకొందురు.)

గాఢిసందనా! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా—సందేహ మేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుపోయెదను.

దశ—చిత్తము. నమస్కారము.

రామ.—లక్ష్మ—గురుత్తనూ! మాకు సెలవొనంగుడు నమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు!

దశ—సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లల యెదుటఁ బెట్టి వెంటనేమహర్షి కప్పజెప్పుము.

వసి—(లేచి) రాజేంద్రా! నేనుపోవుదును.

దశ—దిత్తము సమస్కారము.

(వసిష్ఠుడు, విశ్వామిత్రుడు, రాముడు, లక్ష్మణుడునిష్క్రమింతురు.)

దశ—గీ. ఇమృతమటతోడనే రాము ధిచ్చియుండు

నెకల సత్యసంతుడనని ధిలయశంబు

నెసరియుండు; రామునిందుగ ధిచ్చినాడ;

మునివలనన్లుతిట్టులు ధినినవాడ

కృపావసకు వ్యయము తునకు ధిక్కువగును,

మెప్పులేడు మైపెచ్చుగ ధిచ్చెవగును.

పనియదనునజేయక మ్మా ధివానికి బని

యెక్కువగు; గట్టనును నట్ట ధిమినుమడించు

విను నాల్కును వాగ్దాన ధితెతిజేయు

పుణ్యపతియిచ్చి కీర్తి ధికించుకొనఁడు

బసఁగువఱకు బాసనుజేయ ధికుండువిభా

గడుసరియుగక్షేతుండు కీర్తి ధి? బడయువాఁడు

ఎన్దె మెవనికెబ్బ మో ధియద్దినాని

నెనయునుమాట నిజమైన ధిన్దునొకఁడు

కిమ్మనక సన్ననన్నగ ధిసమ్రవెట్టి

నాల్గుగై సపిమృతనిచ్చు ధిసరుడొకఁడు ;

గానిసతశాపథయముచే ధిగానిసత్య

బద్ధతను నేనురాముని ధిబంపననుచు

ముందఱికపునునాటకి ధిములనువారి

యెదుటి ద్విప్రులచేతఁది ధిట్రితురేము

ఎల్లరకు గావలసినంత ధిస్వేచ్ఛయుండ

నవనిధవునకుఁ గానంతఁమైనలేదు.

చాదరక్షలతో నన్న • పాటితాళిట

నడుగిడుచు గాలిలోపల • నడునవలయు

ప్రాణమెంతదాకను బిగ • బట్టికొనుచు

హృదయమెందాఁకఁజెర, బిగి • యించుకొనుచు

నాకనపు వింత నాట్యంబు • నాడఁగలఁడు

హృదయపుడుగూడ మనుజుఁడు • గాఁడె? యకట

అలయికనొ, తాల్మిలేకయో • యాత్రముననొ,

భ్రమముననొ యాతఁడినుమంత • పట్టుతూలి

నిటు నటునునూఁగ “ నిహిహిహి • హిహి యటంచు

గోటిదనములు చప్పటల్ • గొట్టు వారె.

అందఱును జేయు మంచుకొంఁడంతతప్పు

కరఁగి యావిరియైపోవు • క్షణములోన ;

భూవుఁడు ప్రమాదమునఁజేయు • ముచ్చైమగ్ర

నెఱను శతశతాబ్దములైన • నిల్చికాలు

ఁముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల • పొగిగులాడి

డడసేకాని, నత్యంబు • వీడలేదు

మనుషుమలుపండు తరువాతఁ • గడువుపండు

నాతఁడె గ్రహించు నాదేవు • లాటయెంతో !

(స) చుహా! పభూ ! భోజనవేళ యత్నించిపది.

క—ఇంక భోజనమా ? కడుపు నిండుగి నే యున్నదికాదా!